

To je možda najznačajnija uloga našega kršćanstva: njegov povijesni unutrašnji, vjerski životni utjecaj, duhovna izgradnja kršćanskog puka i time cjelokupnog našeg duhovnog bića. Jer, koliko god je značajna i važna naša povijesna materijalna kultura, povijesni fundus nadahnut i začet u kršćanskom obzorju, još značajnija je trajna uloga kršćanstva u duhovnom formiranju i izgradnji našega čovjeka, vjernika. Šteta što nemamo opsežne studije o ulozi kršćanstva u našem povijesnom etičkom i psihološkom sazrijevanju, o pojedinih aspektima duhovne fizionomije našega čovjeka, koji se pokoljenjima sa svojom vjerom suživio. Naša psiha, duh i mentalitet nose na sebi bez sumnje bitne označnice tisućljetnog kršćanskog odgoja, moralnih odrednica i misaonih shvaćanja.

Takva je bila vjera u našoj povijesti: živa, djelotvorna, stvaralačka. Toliko se s narodom suživjela da je sudbonosnu ulogu poprimala. Stoga je tako uočljivo našu povijest i kulturu religioznim pečatom opečatila. I to je — rekli smo — dio povijesnih jubileja.

NEKOLIKO PODATAKA SA STARIH PLOČA I LISTOVA

D. S. Iv.

Izvori za starija razdoblja povijesti raznih naroda svijeta najčešće su malobrojni, nepotpuni i siromašni preciznim podacima. Povjesničari sa žalošću govore o tamnim razdobljima povijesti u koja se svakako ubrajaju prva stoljeća evropskog srednjega vijeka, napose 10. stoljeće, zbog toga i drugih razloga odavno nazvano »saeculum obscurum«.

Ni najstarije razdoblje naše hrvatske povijesti nije u tome iznimka. Za nas su tim dragocjeniji kameni natpisi, papinska pisma, zapisi raznih starih pisaca koji nam govore o nekim zbivanjima koja su pratila prva stoljeća života hrvatskoga naroda u sadašnjoj domovini. Na tom su prostoru i u tom razdoblju Hrvati i postali narod, osnovali svoju državu, uključili se u veliku obitelj kršćanskih naroda Evrope. Ti povijesni izvori kojima do danas raspoložemo nisu svi jednako jasni i pouzdani, ne govore uvijek opširno, ne osvjetljaju jednako važne povijesne događaje i osobe, ali svi su za nas dragocjeni i nezaobilazni.

Ovdje ćemo navesti kraće izvratke iz onih izvora koji nam govore o događajima koji su povod slavlju naših povijesnih jubileja.

1. Natpis na krstionici kneza Višeslava:

Ovo vrelo prima nemoćne, da ih prosvijetli. Ovdje se čiste duše od zločina, koji poprimiše od prvog roditelja, da postanu kršćani, spasonosno ispovijedajući vječno Trojstvo. Ovo djelo krasno napravi svećenik Ivan u vrijeme kneza Višeslava, iz pobožnosti i na čast sv. Ivana Krstitelja, da zagovara njega i njegova šticenika.

(Prijevod uzet iz: N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb, 1972, str. 15.)

2. Papa Ivan IV. (640.—642.) šalje opata Martina u Dalmaciju i Istru, da otkupi zarobljene kršćane i donese u Rim relikvije sv. Venancija i drugih dalmatinskih i istarskih mučenika. To su bile prve veze Svete Stolice s Hrvatima.

Ivan, po narodnosti Dalmatinac, od oca skolastika Venancija, sjedio je (na papinskoj stolici) jednu godinu, devet mjeseci (i) XVIII dana. Ova je u svoje vrijeme poslao vrlo svetog i vrlo vjernog opata Martina s mnogo novca po čitavoj Dalmaciji i Istri radi otkupa zarobljenika koje su pogani zarobili. U isto je vrijeme (dao) načiniti crkvu blaženim mučenicima Venanciju, Anastaziju, Mauru i drugim mučenicima čije je relikvije zapovjedio da se donesu iz Dalmacije i Istre; i položio ih je u gore spomenutoj crkvi pokraj lateranske krstionice, do oratorija blaženog Ivana Evanđeliste, koju je (crkvu) ukraasio i obdario različitim darovima.

(Iz djela *Vitae Romanorum pontificum* poznatog pod imenom *Liber pontificalis*. Prijevod uzet iz: N. Klaić, *Izvori ...*, str. 1.)

3. Konstantin Porfirogenet pripisuje pokrštenje Hrvata zauzimanju bizantinskog cara Heraklija i radu rimskih misionara:

(...) Car Heraklije pak poslao je i doveo iz Rima svećenike i načinio od njih nadbiskupa i biskupa, te svećenike i đakone, i pokrstio je Hrvate; a imali su ti Hrvati u to doba arhonta Porga.

(Iz 31. glave djela *De administrando imperio*. Prijevod preuzet iz: N. Klaić, *Izvori ...*, str. 14.)

4. Konstantin Porfirogenet piše o miroljubivoj politici Hrvata i tumači to posebnim ugovorom između njih i Svete Stolice:

(...) Ti kršteni Hrvati ne zameću rado rat s drugima izvan granica svoje zemlje, a to stoga, što su primili neko proroštvo ili odluku od rimskoga pape koji im je u vrijeme Heraklija, cara Rimljana, poslao svećenike i pokrstio ih. Hrvati su naime nakon pokrštenja odredili i, pošto su dali pismena svjedočanstva, zakleli se sv. Petru apostolu, da neće nikad napasti oružjem tuđu zemlju, nego da će živjeti u miru sa svima koji budu htjeli, a od pape rimskoga dobili su obećanje, da će se, ako kad drugi narodi upadnu u njihovu hrvatsku zemlju i uznemire je ratom, za njih boriti Bog, dok će im pobjedu isprostiti Kristov učenik Petar.

(Iz 31. glave *De administrando imperio*. Tekst donosi Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb, 1877, str. 291. slj.)

5. Nepoznati pisac dopunjujući pripovijedanje Konstantina Porfirogeneta kaže da su Hrvati sami zatražili i dobili misionare iz Rima, kad su se oslobodili franačke vlasti:

(...) Otada su ostali samostalni i slobodni te su iz Rima zatražili sv. krst, i poslali su im biskupe i pokrstili ih za vlade Porina, njihova arhonta.

(Iz 30. glave *De administrando imperio*. Prijevod iz: N. Klaić: *Izvori...*, str. 14.)

6. Splitski kroničar Toma Arhiđakon pripovijeda o sredi vanju crkvenih prilika u Dalmaciji nakon avarskih pustošenja i o misionarskom djelovanju prvog splitskog nadbiskupa Ivana Ravenjanina u Dalmaciji i Hrvatskoj:

Papa je, međutim, poslao nekog poslanika imenom Ivana, rodom Ravenjanina, da obilazeći krajeve Dalmacije i Hrvatske spasonosnim opomenama poučava kršćane. A u salonitanskoj crkvi od vremena razorenja nije bio postavljen biskup. Časni je Ivan počeo zato poticati svećenstvo i puk da bi morali između sebe obnoviti nadbiskupiju staroga grada; to im je bilo veoma drago i prihvaćeno je. Tada, kad se svećenstvo sastalo, kako bijaše običaj, svi su jednodušno svečano izabrali prije spomenutog Ivana. Pošto ga je gospodin papa posvetio, došao je on kao dobar pastir svojim ovcima, ne u želji da gomila blago, jer je crkva tada bila veoma siromašna, nego je nastojao steći duhovno bogatstvo revnim nastojanjem oko spasavanja duša. Njemu je apostolska stolica dozvolila da pravo na svu čast, koju je od starine imala Salona, dobije splitska crkva.

Tada je počeo uređivati crkvu i svećenstvo, naučavati i propovijedati i brinuti se velikim marom oko pastirske službe. Obilazeći naime krajeve Dalmacije i Slavonije, obnavljao je crkve, postavljao biskupe, uređivao župe i privlačio je pomalo priproste narode katoličkoj vjeroispovijesti (...).

(Iz 11. glave *Historia Salonitana*. Prijevod iz: N. Klaić, *Izvori...*, str. 14. slj.)

7. Papa Ivan VIII. piše hrvatskome knezu Branimiru, kako je na blagdan Uzašašća Gospodinova 879. g. svečano blagoslovio njega, njegov narod i njegovu zemlju:

Dragomu sinu Branimiru. Čitajući pismo tvoga gospodstva, što si ga nama po časnom svećeniku Ivanu, uzdaniku našem, poslao, razabrah jasnije od sunca koliko vjeru i iskreno štovanje gajiš prema crkvi svetih apostola Petra i Pavla i prema nama (...). Pa kako si preko spomenutog već svećenika Ivana od naše vrhovne vlasti molio troje, da te za bolji spas tvoj blagoslovimo našom apostolskom riječju, to smo vrlo rado učinili. Kad smo naime na dan Uzašašća Gospodnjega služili misu na žrtveniku sv. Petra, digosmo ruke uvis i blagoslovismo tebe i cio narod tvoj i cijelu zemlju tvoju, da možeš ovdje uvijek spašen tijelom i dušom sretno i sigurno vladati zemaljskom kneževinom, a poslije smrti, da se na nebesima veseliš s Bogom i da vječno vladaš (...).

(Prijevod iz: N. Klaić, *Izvori...*, str. 28.)

II

1. Nadgrobni natpis hrvatske kraljice Jelene:

U ovom grobu počiva slavna Jelena. Ona je bila žena kralja Mihajla, a majka kralja Stjepana, i vladala je kraljevstvom. Preminula je u miru 8. listopada. Ovdje je bila sahranjena 976. godine od utjelovljenja Gospodnjeg, 4. indikcije, 5. mjesečeva cikla, 17. epakte, 5. sunčanoga cikla, 5 dana koji pada sa 6. Za života majka kraljevstva postade i majkom sirota i zaštitnicom udovica. Ovamo pogledaj, čovječe, pa reci: Bože, smiluj joj se duši.

(Prijevod preuzet iz: I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. I, Split, 1963, str. 335.)

2. U kupoprodajnom ugovoru iz 1193. g. spominje se crkva od Otoka u Solinu:

(...) Ja Ivan sin pok. Ratine prodao sam Izaku, opatu sv. Stjepana i prepozitu Martinu i cijeloj zajednici istoga samostana po tako dogovorenoj cijeni od osam romanata mlin u Solinu iza crkve sv. Marije od Otoka (...).

(Prevedeno iz T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, sv. II, str. 263 slj.)

3. Toma Arhiđakon o crkvama sv. Marije i sv. Stjepana u Solinu:

(...) na traženje nadbiskupa Lovre slavni muž Dmitar zvani Zvonimir, hrvatski kralj, vratio je crkvi sv. Dujma crkve sv. Stjepana i sv. Marije u Solinu sa svim njihovim dobrima. Te je crkve podigla i obdarila neka kraljica Jelena koja ih je darovala splitskoj nadbiskupiji da ih ona zauvijek posjeduje. Zbog časti kraljevskih grobova bile su privremeno povjerene nekim redovnicima koji su u njima neprestano obavljali svete službe. Tu je, t. j. u predvorju bazilike sv. Stjepana bio pokopan uzvišeni muž kralj Krešimir s mnogim drugim kraljevima i kraljicama.

(Prevedeno iz 16. glave djela *Historia Salonitana*, ed. Rački, Zagrabiae, 1894, str. 55.)

4. Splitski primicerij Lukan 1338. g. prigodom prepisivanja isprava o posjedima splitske nadbiskupije iz nekog starog montaneja prenosi naziv »Sv. Marija od Otoka«:

O zemljama Sv. Marije Solinske

Ovo je zemljište Sv. Marije od Otoka (...).

(Prevedeno iz teksta u Nadb. arhivu u Splitu, S. 23, *Instrumentorum liber I*, fol. 36v.)

5. Iz spisa sastavljenih 1397. g. prigodom utvrđivanja posjeda splitske nadbiskupije vidi se, da su tada još postojale crkve sv. Marije i sv. Stjepana na Otoku u Solinu:

(...) ugledni muž gosp. Dujam, vikar gosp. Nadbiskupa splitskog, pokazao nam je neke pismene dokumente o nekom selu zvanom Prosik, i mlinovima na Solinskoj rijeci, i nekim zemljištima unutar solinskih zidina i otoku na kojemu postoje crkve bl. Djevice i sv. Stjepana, solanama i nekim drugim zemljištima koja se nalaze na raznim mjestima s obiju strana (...).

(Prevedeno iz teksta u Nadb. arhivu u Splitu, S. 23, *Instrumentorum liber I*, fol. 46r.)